لێکدانەوەو هەڵوێستی یەکێتی کۆمۆنیستەکان لەعێراق
سەبارەت بەرەشنوسی دەستووری هەمیشەیی

سەرەنجام کۆمەڵەی نیشتمانی عێراق رەشنوسی دەستووری هەمیشەیی عێراقی ئامادەکردو پەسەندی کرد. هەرچەندە تاکو ئێستاش لەناو کۆمەڵەی نیشتمانیو لەدەرەوەیدا سەبارەت بەخاڵو بەندەکانی دەستوری ئامادەکراو ناکۆکی هەیە، بەڵام هەموو ئەو لایەنە ناکۆکانەی لەپرۆسەی دەستووردا بەشداریان کردووە تێکڕا کۆکنو بڕاونەتەوە لەسەر خاڵە بنەڕەتیو سەرەکیەکانی ئەو دەستورەو جیاوازیەکانی نێوانیان پەیوەندی بەجەوهەری ئەو رەشنووسەوە نیە. لەبەرئەوە ئەم دەستورە بەم داڕشتنو فۆرمۆلەی ئێستایەوە دەمێنێتەوەو سەرەنجام دەخرێتە بەردەم خەڵکی عێراق تاکو بە "بەڵێ"و " نەخێر" لەریفراندۆمی مانگی داهاتوودا بڕیاری لەسەر بدەن.

ئەم دەستورە بەشکڵو ناوەڕۆکە ئیسلامیو سەلەفیەکانیەوە وەڵامێك نیە بەچاوەڕوانیەکانی خەڵکی عێراقو ئاواتو ئارەزوەکانی کرێکارانو زەحمەتکێشانی ئەم وڵاتە. هێزە کۆنەپەرستە ئیسلامیەکان بەهاوپەیمانێتی لەگەڵ هێزە ناسیونالیستە کوردەکاندا تەواوی بەشەکانو خاڵو بڕگەکانیان بەجۆرێك نوسیوەو داڕشتووە کە جووت بێت لەگەڵ بەرژوەندیەکانیانو قۆرخکردنی دەسەڵاتی سیاسیو هێشتنەوەی لەدەستی خۆیانو داڕشتنی بنەماکانی دەوڵەتی نوێی عێراق لەسەر پایە دینیو ناسیونالیستیيە بەرتەسکەکان. ئەم هێزانە هەموو ئەو پرۆژەو رەشنوسو پێشنیارە ئیجابیانەی هێزە عیلمانیو پێشکەوتنخوازو دیموکراتخوازو چەپەکان سەبارەت بەدەستور پێشکەشیان کردبوو توڕیان هەڵداو لەوەش خراپتر شەریعەتی ئیسلامیان کرد بەسەرچاوەی سەرەکیو تاقانەی دەستورو دینی رەسمی وولات، وە رایانگەیاندووە کەنابێت هیچ یاساو بڕیارێکی قانوونی داهاتوو پێچەوانەی فەرمانو ئصولو حوکمە جێگیرەکانی دینی ئیسلام بێت ئەگینا دادگای دەستوری(فیدراڵی) باڵا کەزۆربەی ئەندامەکانی هەر بەپێی دەستوور لەمەلاکانو فەقێکانی شەریعەتی ئیسلامی پێکدێن هەڵیدەوەشێنێتەوە. بەم پێیە پەسەندکردنی ئەم دەستورەو جێبەجێکردنی لەسبەی رۆژدا دەبێتە هۆی دامەزراندنی نیزامێکی کۆنەپەرستی جمهوری ئیسلامی هاوشێوەی جمهوری ئیسلامی ئێرانو ئەفغانستان یان لەشێوەی ئەو رژێمە کۆنەپەرستە ئیسلامیانەی تر کەلە وڵاتانی عەرەبیو ئیسلامیدا فەرمانڕەوان، ئەو رژێمانەی کەخۆیان تیرۆریزمی ئیسلامیو سەلەفی هەڵدەهێننو خۆراکی پێدەدەنو ریشەدارتری دەکەن.

بەم پێیە ئەم دەستورە بەجۆرێك داڕێژراوە تا پرۆسەی دیموکراسی لەعێراقدا لەباربەرێتو رەمزی هەوڵو تێکۆشانێکە بۆ بەئیسلامیکردنی کۆمەڵگای عێراقو بێبەشکردنی لەمافو ئازادیە سەرەکیەکانی خۆی. رەشنوسی دەستور نەك هەر دینو دەوڵەتی ئاوێتەی یەك کردووە بگرە دەوڵەتی کردووە بەئامرازێکی کارا بەدەست عەمامە بەسەرەکانەوە بۆ سەپاندنی فەرمانە دینیو کۆنەپەرستو سەلەفیەکان کەزیاتر لە1500 ساڵ تەمەنیانە !

لەلایەکی ترەوە راگەیاندنی هێزە ناسیونالیستە کوردەکانی هاوپەیمانی حزبو هێزە دینیە شیعەکان سەبارەت بەوەی دەستوور مافەکانی خەڵکی کوردستانی لەخۆگرتووەو پاراستویەتی ئیدعایەکی فریوکارانەیەو خۆڵ کردنە چاوی خەڵکە، چونکە دەستور بەهیچ شێوەیەك باسی لەمافی خەڵکی کوردستان بۆ دیاریکردنی چارەنوسی خۆی نەکردووەو تەنها باسی لەفیدرالیزم کردوە لەشێوەیەکی ناڕۆشنو تەمو مژاویدا، ئەو باسەیشی لەپەیوەند بەچارەسەری مەسەلەی کوردەوە لەم قۆناغەی ئێستادا نەهێناوەتەگۆڕ، بەڵکو فیدرالیزم بەو جۆرەی لەدەستوردا هاتووە ئامرازێکە بۆ هێشتنەوەی دووبەرەکیو دابەشبوونی تائیفیو مەزهەبیو قەومی نەك ئامرازێك بۆ چارەسەرکردنی ئەو برینو قەڵشتانە.

سەبارەت بەمافەکانی ژنانیش لەدەستووردا ئەم رەشنوسە دەیەوێت زنجیرەکانی کۆیلەیەتی ژنان لەعێراقدا توندتر بکاتەوەو زیاتر ژنان بکات بەپاشکۆی دەسەڵاتی پیاوسالاری لەچوارچێوەی خێزانی ئیسلامیداو بەڕێو رەسمو یاسا مەزهەبیو تائیفیەکانەوە بیانبەستێتەوەو بۆ جارێکی تر بڕیاری شومی 137 دژ بەژنانو مافەکانیان زیندووبکاتەوەو بەسەریاندا بیسەپێنێت. دەستور شمشێری شەریعەتی ئیسلامی دەخاتە سەر ملی ژنان، ئەو شەریعەتەی بەئاشکرا بانگەشەی پاشکۆیەتی ژنان بۆ پیاوان دەکاتو لەمەسەلەی هاوسەرێتیو جیابوونەوەو میراتو نەسەبدا دەیانکات بەکۆیلە. هەروەها ئەم دەستوورە دابو نەریتە خێڵەکیە پڕتووکاو ووشکهەڵاتووەکانی زیندوکردۆتەوە کەبەدژی مافەکانی ژنانو ئینسانیبونو ئازادیەکانیانە.

لەبەرئەمانە ئەم رەشنوسە رەمزی هەوڵی هێزە دینیو قەومیەکانە بۆ پاراستنی دەسەڵاتی دینیو ناسیونالیستیو قووڵکردنەوەی دابەشبوونو قەڵشتە تائیفیو قەومیو مەزهەبیەکانو بەکۆیلەکردنی ژنانو پەراوێزخستنی دەورو رۆڵی ئەوانو زەوتکردنی مافو ئازادیەکانیان، وە بەم

فۆرمۆلەی ئێستایەوە سەرەنجام خزمەت بەهێزە داگیرکارەکانی ئەمریکاو هیزە تیرۆریستە دینیو بەعسیەکان دەکات چونکە ئەوان لەکۆنەپەرستیو توندڕەوی دینیو دابەشبوونی تائیفیو مەزهەبی خۆراك وەردەگرن.

لەبەرامبەر ئەم هەوڵانەیشدا بەرەیەکیتر لەهێزە دینیو سەلەفیو زەرقاویەکانو پاشماوەکانی بەعس پێکهاتووە کەناڕازین بەرەشنوسی دەستورو لەروانگەیەکی زۆر کۆنەپەرستترو رەشترەوە دەیانەوێ دەسکاری بکەن یان رەتی بکەنەوە، ئەم بەرەیە زۆربەی بەندە کۆنەپەرستو رەشەکانی ئەو دەستوورەی قبوڵە بەلام هاوکات داوا لەخەڵکی عێراق دەکات تاکو بڵێن "نـا" بۆ ئەم دەستورەو رەتی بکەنەوە تاکو لەم رێگەیەوە ملهوری سیاسیو قەسابخانە تیرۆریستیەکانیو فەرمانە سەلەفیو زەرقاویەکانی بسەپێنێتو ئیمتیازات لەدەسەلاتی سیاسیدا وەربگرێت..

بەم پێیە هێزە دینیو سەلەفیو ناسیونالیستە دەسەلاتدارەکانو هێزە بەعسیو زەرقاویە ناڕازیەکان خەڵکی عێراقیان خستۆتە نێوان چەکوشو سندانی خۆیانەوەو داوای لێدەکەن کەیەکێك لەو دوانە هەڵبژێرێت، بەرەیەك بانگەشەی دەکات بۆ "بەڵی" بۆ دەستورو بەرەیەکی تر بۆ "نــا" بانگەشەی دەکاتو هەردوو ئەو جەمسەرە ناکۆکەش دوو دیوی یەك پارەنو کۆکن لەسەر بەئیسلامیکردنی کۆمەڵگای عێراقو لەباربردنی دیموکراسیو ئازادی تیایدا..

ئێمە دژایەتی ئەم پرۆسەیە دەکەین، خەڵکی عێراق پێویستە بەرامبەر ئەم دوو جەمسەرەی، کەبەرواڵەت ناکۆکن لەگەڵ یەك، رەت بکاتەوە، هاوکات دژی ئەو هێزانە بێت کەبانگەشەی "بەڵێ" دەکەن بۆ ئەم دەستورە سەلەفیو کۆنەپەرستە یان ئەو هێزە بەعسیو سەلەفیو زەرقاویانەی کە دروشمی "نا" بەرزدەکەنەوە، ئەم تەنها رێگایەکە بۆ درێژەدان بەخەباتو تێکۆشان بۆ دامەرزاندنی نیزامێکی علمانیو مەدەنی ئازادو بیناکردنی نیزامێکی ئابووری کەپشتی بەیەکسانیو عەدالەتی کۆمەلایەتی بەستبێت..

خەڵکی عێراق لەم بارودۆخەدا لەبەرامبەر ئەرکو رووبەرووبوونەوەی گەورەدان. سەرەڕای بوونی ئەو پرۆژە دژی دیموکراتیكو ئازادیانە، بەرەیەکی ناڕازی تر هەیە(یان دەکرێ بووترێ کەهێزێکی سێهەم هەیە) کەلەروانگەیەکی مەدەنیو عیلمانیو پێشکەوتنخوازانەو ئازادیخوازانەوە هەردوو ئەو جەمسەرە ناکۆکەو پرۆژە سەلەفیو تیرۆریستیەکانیان رەت دەکاتەوە. هەرچەندە ئەو بەرەیە لاوازەو پەرشوبڵاوەو کەموکوڕی زۆری هەیە بەلام توانای ئەوەی هەیە هێزەکانی کۆبکاتەوەو بەسەر دژواریەکاندا زاڵبێتو ریزەکانی خۆی جیابکاتەوەو رێگایەکی سەربەخۆ بگرێ، ئەم هێزە پێویستە بانگەشەی خەڵکی عێراق بکات بۆ ئەوەی لەریفراندۆمی داهاتوودا لەسەر دەستور بەجددی بەشداری بکاتو تیایدا هەم "بەڵێ"ی هێزە دینیو ناسیونالیستیە دەسەلاتدارەکانو هەم "نــا"ی هێزە سەلەفیو بەعسیو زەرقاویەکان، رەتبکاتەوە، وە بەم جۆرە فرسەت نەدات بەداگیرکاری ئەمریکاو هێزە قەومیو دینیو بەعسیو زەرقاویەکان تا بەپێی بەرژەوندیەکانی خۆیان یاری بەچارەنوسی خەڵکی عێراقو میللەتە جۆراوجۆرەکانیەوە بکەن. ئەم رەتکردنەوەیە هەنگاوێکی ترە بۆ داڕشتنی دەستورێکی مەدەنیو علیمانیو پێشکەوتنخوازانە کەوەلامدەرەوەی ئاواتو ئارەزووەکانی خەڵکی عێراق بێتو لەئاستی چاوەڕوانیەکانی ئەواندا بێت کەخۆی لەدامەزراندنی عێراقێکی ئازادو دیموکراتو پێشکەوتوودا دەبینێتەوە کەئالای ئازادیو یەکسانیو دادپەروەری تیایدا شەکاوەبێت.

یەکێتی کۆمۆنیستەکان لەعێراق لەسەر بنەمای ئەوانەی سەرەوەو ئەو لێکدانەوە هەمەلایەنەیەی لەپاشکۆی ئەم بەیاننامەیەدا سەبارەت بەدەستورو بەشەکانو برگەو خاڵەکانی بلاوکراوەتەوە، داواتان لێدەکات لەریفراندۆمی داهاتوودا بەشداری بکەنو ئیرادەی خۆتان بهێننە مەیدانو بەرامبەر هەردوو ئەو جەمسەرە ناکۆکە ناڕەزایەتی دەربڕنو ئەو وەرەقەیەی کەبانگەشەتان دەکات بۆ "بەڵێ"و بۆ "نــا" رەتبکەنەوە، رەتی بکەنەوە چونکە هیچ رێگایەکی تر بۆ دەربڕینی ناڕازایەتی لەم پرۆسە دەستوریەدا دیارینەکراوە.

هەروەها یەکێتی کۆمۆنیستەکان داواش لەهێزو لایەنە چەپو کۆمۆنیستو هێزە پێشکەوتنخوازەکانو رێکخراوەکانی کرێکارانو ژنانو لاوانو رێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی دەکات کەهەمان هەڵویست وەربگرنو بەم ئاراستەیە کارو هەڵسوورانی خۆیان بەرەوپێش بەرن.

پێکەوە بۆ دژایەتیکردنی هەموو پرۆژە دینیو سەلەفیو زەرقاویەکان

پێکەوە بۆ داڕشتنی دەستورێکی مەدەنیو علیمانیو پێشکەوتوو

بژی سۆشیالیزم

یەکێتی کۆمۆنیستەکان لەعێراق

کۆمیتەی ناوەندی

کۆتایی ئەیلولی 2005

لێكدانەوەو خستنەڕوویەكی رەخنە گرانەی رەشنوسی دەستوری هەمیشەیی

(پاشكۆی بەیاننامەی یەكێتی كۆمۆنیستەكان لەعیراق سەبارەت بەرەشنوسی دەستور)

پێشەكی:

ثةنديَكى عةرةبى دةلَيَت "شاخ ذان طرتىء مشكيَكى بوو"، سةرةنجام ليذنةى دةستورى، كةلةلايةنة دينىء مةزهةبىء ناسيوناليستيةكان ثيَكهاتبوو، لةسةر رةشنوسي دةستوريَكى ئيسلامى كؤنةثةرست ريَككةوتء خستية بةردةم ئةنجومةنى نيشتمانى بؤ برِياردان، ئةميش بةدةورى خؤى ثةسةندى كرد تاكو بخريَتة بةردةم خةلَكى عيَراقء لةريفراندؤمى مانطى تشرينى يةكةمى داهاتودا بة"بةلَآ" "نةخيَر" برِيارى لةسةر بدريَت.

ئيدارةى ئةمريكى بةطةرمى ثيَشوازى لةم هةنطاوة كردو رايطةياند كةئةوة هةنطاويَكى طرنطة رِووةو ديموكراسى لةعيَراقدا، هةروةها "زةلماى خليل زاد" ووتى ئةو دةستورة باشترين دةستورة لةجيهاندا، ئيَرانء كوةيتيش لةثيَشةوةى ئةو ولآتانة بوون كةثيَشوازيان لةو رةشنوسةو لةبرِيارى ئةنجومةنى نيشتمانى كرد. كاردانةوةى خةلَكى عيَراقيش سةبارةت بةم رةشنوسة جياوازو جؤراوجؤر بوو.

ئيَمة وةكو ريَكخراويَكى سياسى كؤمؤنيستى لةروانطةى بةرذوةنديةكانى ضينى كريَكارو سةرجةم خةلَكى زةحمةتكيَشء بآبةشةوة ئةم رةشنوسة، كةلةلايةن ئةنجومةنى نيشتمانيةوة راثرسى لةسةر دةكريَت، هةلَدةسةنطيَنين، وةليَرةوة ئةم رةشنوسة لةضةند تةوةرةيةكى سةرةكىء هيلَى ثاندا شيدةكةينةوةو ناضينة ناو ووردةكاريةكانى ماددةو برِطةكانيةوة كةثرِيةتى لةكةليَنء ناكؤكىء خالَى ثيَضةوانةى يةكتر.

يەكەم: قۆرخكردنی بڕیاردان‌و گوێ‌نەدان بەئیرادەو دەنگی زۆرینەی خەڵكی عێراق

حزبء لايةنة ثيَشكةوتنخوازو عيلمانيةكانء ريَكخراوةكانى كؤمةلَطاى مةدةنىء ريَكخراوةكانى ذنانء مافى مرؤظء دةستةو كؤمةلَة رؤشنبيرىء ليبرالَيةكانء هيَزة ضةثء كؤمؤنيستةكان لةضةند مانطى رابردوودا زؤر ثرؤذةو ثيَشنيارى طرنطء بةنرخيان سةبارةت بةبةندو خالَةكانى دةستورو دارشتنةكانى خستةرِوو، وةبةتايبةت لةبوارى ثةيوةندى دين لةطةلأ دةولَةتء مافةكانى ذنانء مافء ئازادية طشتيةكان، بةلآم هيَزة دينىء سةلةفيةكان لةكؤمةلَةى نيشتمانيدا هةموو ئةو ثيَشنيارو ثرؤذانةيان، بةضاوساغى ئةمريكا، خستةلاوةو لاثةرةكانى دةستوريان بةثرِؤذة سةلةفيةكانى خؤيان رةشكردةوة، بةهةلَةداوان ئةم كارةيان بةرةوثيَش برد لةترسى نيشتنةوةى هةرضى زياترى حةماسةتى دينى لةشةقامى عيَراقيداء لةطةلأ زةمةندا ثيَشبرِكآيان كرد تا هةرضى زووتر ئةو ثرؤذة كؤنةثةرستانة ببرِيَننةوةو بةرنامةى خؤيان بةسةر خةلَكى عيَراقدا بسةثيَنن، ئةو بةرنامةيةى كةهيض نية جطة لةدامةزراندنى نيزاميَكى دينىء كؤنةثةرستء ئيستبدادى كةهيض ثةيوةنديةكى نةلةنزيكء نةلةدوورةوة بةسادةترين شكلَةكانى ديموكراسى هاوضةرخةوة نية.

رةشنوسى كؤتايى لةطةلأ هةموو ئةو خالَة ئيجابيانةدا كةخرانةرِوو ناكؤك بوو، دارِيَذةرانى دةستور بةئةنقةست طوآبيستى ئيرادةو دةنطى شةقامى عيَراقيء خواستء ئارةزووةكانى نةبوونء طالَتةيان ثيَكردء لةم ثيَناوةشدا ثارةيةكى زؤرو زةبةنديان بةفيرِؤداء سةرةنجاميش دةقى ثرؤذة سةلةفيةكةى خؤيان لةطةلأ هاوثةيمانة ناسيوناليستيةكانياندا بةرةوثيَشبرد.

دووەم: پیرۆزبایی كردنی ئەمریكا لەدەستورێكی ئیسلامی ووشكهەڵاتوو!

ئةمريكا ئةوةى وويستى لةعيَراقدا دةستى ليَطيربوو، ئةو توانى بالآدةستىء هةذموونى خؤى لةريَطةى هةلَطيرسانى شةرِةوة لةم وولآتةو ناوضةكةو جيهاندا بسةثيَنيَت، دةستى بةسةر سةرضاوةكانى نةوتء ضارةنوسى كريَكارانء زةحمةتكيَشانى ئةم ناوضةيةدا طرتووةء بالآدةستىء دةستثيَشكةرى لةبوارى سياسىء ئابورىء كؤمةلآيةتيدا لةدةست خؤيدا هيَشتؤتةوة. هةروةها ئابورى ئةمريكا لةم دواييانةدا هةنديَك خالَى ترى طةشةو ثيَشكةوتنى بؤ خؤى تؤماركردووة. لةلايةكى ترةوة ئةمريكا توانى ئاورى ئيرهابى ئيسلامى لةخؤى دوور بخاتةوة ئةويش لةريَطاى طؤرِينى عيَراق بةطؤرِةثاني يةكلاكردنةوةى ململانيَكان لةطةلأ رةوتة ئيسلامية تيرؤريستةكان كةبةرذوةندىء ئامانجيان لةطةلأ بةرذوةنديةكانى ديَوةزمةى ئةمريكادا يةكناطريَتةوة، وةهةروةها توانى، لانى كةم لةم قؤناغةى ئيَستادا، رةقيبة نيَودةولَةتيةكانى لةعيَراقء ناوضةى كةنداودا تةريكبخاتةوة.

بةو ثآية ئامانجة ثانء بةرينةكانى ئةمريكا لةم قؤناغةى ئيَستادا بةديهاتووة، هةرضى ئامانجة بضوكء محليةكانىترة لةضةشنى ضؤنيَتى كؤنترؤلَكردنى عيَراقء شكلأء شيَوةى رذيَمى لةسةركارو ناوةرِؤكء ميكانيزمى كارو هةلَسوورِانىء...تاد ئةوة خةريكة لةريَطةى بزووتنةوة محليةكانى لايةنطر لةخؤىو هاوسةنطى هيَزى نيَوانيانء ضؤنيَتى دياريكردنء دابةشكردنى دةورى هةريةكيَكيان يةكلاى دةكاتةوة. طرنط ئةوةية ضواضيَوةو مةرجى سةرةكى بؤ كيَشةو ململانآ سياسيةكانء ئيدارةى ئةزمةى مةوجود وةكو خؤى بميَنيَتةوة واتة مانةوةى عيَراق وةكو ثايةطايةك بؤ داطيركارى ئةمريكاو دةرنةضوونى لةو خولطةيةى بؤى دياريكراوة، ديارة لةم ثيَناوةشدا دةيةويَت هيَز لةبةرى عيَراق ببرِيَتء بةجؤريَك هيلاكء ماندووى بكات تواناى برِياردانء دةستثيَشكةرى لةدةستبداتء نةتوانيَت لةضنطء ددانى ديَوةزمةى ئةمريكا رزطارى بيَت!

بؤ ئةم مةبةستةو بةئامانجى دريَذةدان بةدةستةثاضةيىء هيَزلةبةربرِينء هيَشتنةوةى ئةم بارودؤخة، ئيدارةى ئةمريكا دةستى بؤ بزووتنةوة كؤنةثةرستة ئيسلامىء دينيةكان لةعيَراقدا دريَذكردووة. هةنديَك لايان وابوو كةثيرؤزبايى ئةمريكا لةدةستوريَكى

ئیسلامی ووشکەهەڵاتوو وەرضەرخانێکی طرنط بووە لەسیاسەتەکانی ئەمریکادا لەعێراقدا. بەڵام راستی مەسەلەکە ئەوەیە کەئەمریکا لەماوەی یەك سەدەی رابردوودا ثشتیوانی لەرذێمە ئیسلامیە خێڵەکیەکانی ناوضەی کەنداوو رۆذهەڵاتی ناوەراست کردووە، وەثاَی وابووە بزووتنەوە ئیسلامیەکان هاوثەیمانێکی ستراتیجی ئەونء بۆ ئەم مەبەستەش هەمیشە هەوڵی داوە لەخولطەی خۆی دەرنەضنء بۆ لاي خۆيان رايانبكێشێتء كەڵك لەخزمەتەكانيان وەربطريَت بۆ بەديهێنانی ئامانجء ثرۆذە ضاوضنۆکەکانی خۆی لەرۆذهەڵاتی ناوەراستدا. دارشتنء ضنینی دەستورێکی ئیسلامی بۆ ئەمریکا کارێکی نامۆ نیە، ئەو دەستورە ئیسلامیء خێڵەکیەی ئەفغانستان بەوەستایەتی زەلمای خلیل زاد دارێذراو هەرئەویش ضاوساغی دارشتنی رەشنوسی دەستوری نوآی عێراقی لەئەستۆطرت کەنوقمی کۆنەثەرستیء ئەحکامی دینیء تائیفی وشکەهەڵاتووە، هەر ئەویش بوو وەکو طاڵتەثێکردنێك بەخەڵك رايطەياند کەئەو دەستورە لەباشترین دەستورەکانی جیهانە! وەسەرۆك بۆشیش کەوتە ثیاهەڵدانیء رايطەياند کەهاوشێوەی دەستوری دیموکراتیکی ئەمریکایە، ئیتر ئاشکرایە کەئەوان مەبەستیان لەدیموکراسی ضیە!

دارشتنی ئەو دەستورە بەضاودێریء ضاوساغی ئەمریکا لەراستیدا رووی راستەقینەی ئیمثریالیزمی ئەمریکای بآهیض دەمامکێك نیشاندا. ئەو طوتارە دیماطۆجیەی کەئەمریکا لەدوای رووخانی رذێمی بەعسەوە بۆ خۆلکردنە ضاوی خەڵك رايطەياند بەوەی کەعێراق دەبێت بەنمونەی دیموکراسی لەناو رۆذهەڵاتی ناوەراستی طەورەی دیموکراتیکدا بەروونی ساختەبوونء درۆبوونی ئاشکرابوو. بەروونی دەرکەوت کەئەمریکا ضۆن بۆ دەربازبوونی خۆیء دامەزراندنی رذێمێکی لایەنطر لەخۆی باوەشی بۆ ئیسلامیە کۆنەثەرستەکان کردەوە، وەضۆن ئیسلامیەکانیش ئەو رۆڵەی ثێیان سثێردرا قبوڵیان کردو ئامادەیی خۆیان بۆ خۆش خزمەتی نیشاندا وەکو ضۆن لەدەیانساڵی رابردوودا ئەو کارەیان کردووە. لەراستیدا هیض ناکۆکیەك لەنێوان بەرذوەندی ئەمریکاو بەذوەندی هێزە ئیسلامیەکاندا نیە، لەثرۆسەی ووتوێذەکاندا سەبارەت بە بابەتە دەستوریەکان بەرۆشنی دیاربوو کەئەمریکا لایەنی هێزە ئیسلامیەکانی طرتووەء فشاری زۆری بۆ بزووتنەوە نەتەوەییە کوردیەکان هێناوەء ناضاری کردوون دەست لەزۆربەی داواکاریەکانیان هەڵطرن لەکاتێکدا کەلایەنی ئیسلامی-شیعی لەزۆربەی خاڵەکانی خۆی ثاشەکشەی نەکرد.

ضاوخشاندنێکی کورت بەسەر ئەو رەشنوسەدا کەهاوثەیمانێتی ئیسلامی شیعی ثێشکەشی کردبوو لەطەڵأ ئەو رەشنوسەدا کەهاوثەیمانێتی کوردستانی تەرحی کردبوو بەرۆشنی روون دەبێتەوە کەضۆن بزووتنەوە ناسیونالیستیە کوردیەکان ثاشەکشەیان کردووە لەزۆربەی داخوازیەکانیانء بەمانەوەی دەسەڵاتی بآکەمء زیادی ئێستایانء فیدرالیزمێك لەشکڵأء شێوەیەکی تەمء مذاویدا رازیبوون، ئەمەش ئاکامی فشاری راستەوخۆی ئیدارەی ئەمریکاو فشاری ناوضەیی هەریەك لەدەوڵەتەکانی ئێرانء تورکیا بوو.

لەلایەکیترەوە ئەوەی کەجێطای تێرامانء سەرسورمانە ئەوەیە کەئیسلامیەکان لەو باوەرەدا نەبوون بەو خێراییە دەستیان لەدەسەڵات طیربباَء حکومەتێکی دینیء مەزهەبی رابطەیەنن. زۆربەی لایەنە ئیسلامیەکان هەمیشە، لەکاتی روخانی رذێمی صەدامدا، ئەوەیان دووثات دەکردەوە کەتوانایانەوآ حکومەتێکی ئیسلامی لەعێراقدا هاوشێوەی حکومەتی ئێران رابطەیەننء ثابەنددەبن بەهەڵبذاردنی دیموکراسیانەو فرەحزبیء زۆر ووتەی باوو سواوی تر. بەڵام ئەوە ئەمریکا بوو کەڵەهەڵبذاردنی رابردوودا وەیان لەمیانەی ثرۆسەی دارشتنی دەستوردا طڵۆثی سەوزی بۆ هەڵکردن تاکو بەو رێطایەدا برۆن. ئەمەیە طاڵتەجاری زەمانە، ثێدەضێت ئەمریکا هاتبآ طیان بەبەری خیلافەتی ئیسلامیدا بکاتەوە لەجیهانی عەرەبیء ئیسلامیدا، ئەو خیلافەتەی بغداد ثایتەختەکەی بوو، بەڵام ئەمجارە بەو مەرجەی خیلافەتی ئیسلامی بەثآی بریارو فەرمانی سوڵتانی ئەمریکا بآ!

سێیەم: دامەزراندنی جمهوری ئیسلامی لەعێراق: شەریعەتی ئیسلامی سەرچاوەیەکی سەرەکی (وەیان تاقانەی) دەستورە

ئەو رەشنوسەی ئەنجومەنی نیشتمانی ثەسەندی کردووە رەشنوسێکی ئیسلامیە کەزۆر لەیاسای دەوڵەتی کاتی عێراق کۆنەثەرستانەترە، لەمبارەیەوە ثێویستە ضەند تەوەرەیەك بخەینە روو:

1/ پەیوەندی دین و دەوڵەت: ئیسلام سەرچاوەیەکی سەرەکی (یان تاقانەی) یاسادانانە

رەشنوسەکە لەماددەی 2/یەکەم دا دەڵێت: (ئیسلام دینی رەسمی دەوڵەتەء سەرەضاوەیەکی سەرەکی یاسادانانە)، ئەمەش واتە خەڵك سەرضاوەی دەسەڵاتء یاساکان نیە، وەکو ئەوەی زۆربەی ثرەنسیبەکانی دیموکراسی باسی دەکەن، بەڵکو ئەوە شەریعەتێکی ئاسمانی جێطیرە کە1500 ساڵأ تەمەنیەتی سەرضاوەیەکی سەرەکی دەستورء یاساکانە. هەر لەبەرئەوەی کەدەستور باسی هیض سەرضاوەیەکی دەستووری تری نەکردووە وەکو زۆربەی دەستورەکانی تر کەسەرضاوەکان دیاریدەکەنء دەیانذمێرن، کەواتە، شەریعەتی ئیسلامی دەبێت بەتاکە سەرضاوەی دەستوری عێراقی، ئەمە ئەو هەنطاوە زیرەکانەیە کەدینیەکان کاریان بۆ کردوە. بۆ نمونە سەرضاوەکانیتر لەضەشنی رێککەوتننامە نێودەوڵەتیەکانی تایبەت بەمافەکانی مرۆظ وەیان تایبەت بەمافء ئازادیە سیاسیء مەدەنیەکان یان ئەو رێککەوتننامانەی تایبەتن بەثاراستنی مافەکانی ذنانء بەرەنطاربوونەوەی توندوتیذی لەسەر ذنان وە...تاد، ئەوانە نابن بەسەرضاوەیەك لەسەرضاوەکانی دەستور ضونکە لەو رەشنوسەدا دیاري نەکراون. لەبەرئەوە دیارینەکردنی ئەوانە وەکو سەرضاوەکانی دەستور لەماددەیەکی تایبەتدا بەو مانایەیە کەهیض سەرضاوەیەکی تر بۆ یاسادانان نیە جطەلە شەریعەتی ئیسلامی!. طریمان ئەو سەرضاوەیە بوونی هەیە (کەدیارە لەیاسادا طریمانە ناخوات)، ئەوە "برطەی "أ"ی هەمان ماددە کەدەڵێت: (نابێت هیض یاسایەك دابنرێت کەثێضەوانەی حوکمە جێطیرەکانی ئیسلام بێت) هەموو ئەو طریمانانەش ثووضەڵأ دەکاتەوە، ئاشکرایە کەشەریعەتی ئیسلامی بەثێضەوانەی باقی شەریعەتە دینیەکانی ترەوە بەوە دەناسرێتەوە کەزۆربەی حوکمەکانی جێطیرنء لادان لێی مل ثەراندنی بەدواوەیە!

هەروەها ماددەی 44 دەڵێت (هەموو تاکەکانی کۆمەڵا مافی خۆیانە بەهرەمەندبن لەو مافانەی لە ڕێککەوتننامە نێودەوڵەتیەکاندا هەنء تایبەتن بەمافەکانی مرۆظء عێراق ئیشتر مۆری کردوون، بەمەرجێك ئیضەوانەی ئرەنیسبء حوکمەکانی ئەم دەستورە نەبێت)، واتە ئیضەوانەی شەریعەتی ئیسلامیء حوکمە جێطیرەکانی نەبێت. لەراستیدا ئەم مادەیە یەکەم: ئالتشتە بۆ ئەو قسەیەی کەئیشتر باسمان کرد کەئەو ڕێککەوتننامەو بەڵێننامانەی عێراق مۆری کردوون سەرضاوەیەك نین لەسەرضاوەکانی دەستوری عێراق، وە دووەم: ئەو دەطەیەنێت کەئەو مافانەی لەو بەڵێننامانەدا هاتوون عێراق ئابەند نابێت ئیوەیء خود بەخود ئەو ئیلتزامە هەڵدەوەشێتەوە بەتایبەت ڕیککەوتننامەی مافی مرۆظ ضونکە ئەوانە "بدعة"ء داهێنراوی ڕۆذئاوانء ئیضەوانەن لەطەڵا ئیسلامدا.

طومانی تێدانیە کەدەستوری ئێستا بەجۆرێك خالأء بەندەکانی نوسراوە کەببێتە هۆی دامەزراندنی نیزامێکی دینیء حکومەتێکی ئیسلامی لەشکلأء لەناوەڕۆکدا، وەئەو ڕەشنوسە ڕەمزي دامەزراندنء بیناکردنی نیزامێکی دینی ئیسلامیء نەهێشتنی ئەو دەسکەوتە سیاسیء مەدەنیء ئابوریانەیە کەلەشۆرشی 1958 بەدواوە بەدەست هاتوون، هەوڵێکە بۆ طێرانەوەی عێراق ضەند سەدەیەك بەرەو دواوە، تاوەك نیضیرێك بەرادەیەك لاوازبآ تواناى خۆرزطارکردنی لەضنطی داطیرکاری ئەمریکا نەبێت. ئەمە هاوشێوەی ئەو هەولآنەیە کەکاتی خۆی بەریتانیای داطیرکەر لەسەرەتای سەدەی بیستەمدا بۆ بەهێزکردنی ئەیوەندیە دەرەبەطیە لەبەریەك هەڵوەشاوەکان لەعێراقدا ئەنجامی داء ڕەطء ڕیشەکانی بەهەموو شکلأء شێوەیەك بەهێزکرد.

2/ داداگای دەستوری (فیدرالی) باڵاو دادگا ئیسلامیە شەرعیەکان!

بۆ سەئاندنی ناوەڕۆکی ئەو دەستورە ئیسلامیە ئەوە مەلاکانء دینیەکانء ئسئۆرەکانی شەریعەتن کەدەبێت ضاودێری تەواوی ئەم ئرۆسەیە بکەنء لەدەستوری بوونی یاساکانء ئرۆذە یاساییەکان بکۆڵنەوەء بریاری لەسەر بدەن. بۆیە ئێکهاتی دادطای فیدرالی باڵآ جیاوازیەکی نیە لەطەڵا داداطا شەرعیە کۆنەکان کەلەسەردەمە ئیسلامیەکاندا هەبوون. لەمبارەیەوە مادەی"90" بڕطەی دووەم دەڵێت (دادطای فیدرالی باڵآ لەکۆمەڵێك دادوەرو ئسئۆرانی فیقهی ئیسلامیء ئسئۆرانی یاسا ئێکدیت، ذمارەی ئەندامەکانیء شێوەی دیاریکردنیانء کاری دادطاکە بەیاسایەك ڕێکدەخرێت کەدوو لەسەر سآی ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەرایەتی دەنطی ئێبدەن)، لەبەرئەوە دادوەرانء فقآ ئیسلامیەکان لەرێطەی ئەم ماددەیەوە بەشێکی زۆری کورسیەکانی دادطاکەیان بۆ خۆیان داناوەو دەتوانن دەسەڵآتی شەریعەت بەسەر یاساکانء بریارەکانی داهاتووی ئەنجومەنی نیشتمانیء ئەنجومەنەکانی یاسادانانی هەرێمەکاندا بسەئێنن.

3/ مافو ئازادیەکان بەقەیدو بەندی نیزامی گشتیو ئادابی ئیسلامی بەستراونەتەوە

لەبواری مافء ئازادیەکاندا دەستور ئازادی بیروباوەڕء رادەبرین بەبآ هیض قەیدو بەندێك ئێشێل دەکاتء بەنیزامی طشتیء ئادابی ئیسلامی سنوربەندی دەکات. لەمادەی "36"دا هاتووە (دەوڵەت، بەمەرجێك ئیضەوانەی نیزامی طشتیء ئاداب نەبێت، ئەرکیەتی ئەمانە بئارێزێت: یەکەم/ ئازادی رادەبرین بەهەموو رێطاو جۆرەکانیەوە، دووەم/ ئازادی رۆذنامەطەریء راطەیاندنء بلآوکردنەوە، سآیەم: ئازادی کۆبونەوەو خۆئیشاندانی هێمنانەو رێکخستنی بەئآی یاسا).

لەراستیدا قبوڵکردنی ئازادی بیروباوەرو رادەبرین بەبآ هیض قەیدو بەندێك لەدەستوردا هێشتا ئەوە ناطەیەنێت کەئینسان بەهرەمەندە لەو مافء ئازادیانە ضونکە ئەو ئازادیە شکلیانە بەیاسا ئابوریەکانەوە شەتەك دراونء کرێکارانء خەڵکی زەحمەتکێش ئارەی ئێویست شك نابەن بۆ دەربرینی بیروباوەریان لەضەشنی ضاثکردنی رۆذنامەو کەڵکوەرطرتن لەراطەیاندنی دەنطء ڕەنطء زۆر ئامرازیترو ئەو مافانە تەنها مافی سەرمایەدارانء دەوڵەمەندەکانە بەتایبەتی لەکاتێکدا کەدەوڵەت بەئەرکی خۆی نەزانێت ئشتیوانی مالی لەهەذارانء کرێکاران بکات تاکو بیروراى خۆیان دەربرن. بەڵآم لەطەڵا ئەم رەخنە هەمەلایەنەیەدا لەکورتهێنانی ئازادیە لیبرالیەکان دەبینین ئەم دەستورە تەنانەت بەوانەیشەوە ئابەندنەبووەء هەموو سنورێکی بەزاندووەء ئەو مافء ئازادیانەی بەدابء نەریتء نیزامی ئیسلامیء خێڵەکی کۆنەئەرستانەوە ئێشێلکردووە.

لەلایەکی ترەوە بوونی شەریعەتی ئیسلامی بەسەرضاوەی سەرەکی وەیان تاقانەی دەستور خۆی ئێشێلکردنی ئازادی بیروباوەرو ئازادی رادەبرینء ئازادی خۆرێکخستنە لەکۆمەڵەو حزبە عیلمانيء نادینیەکاندا ضونکە ئەو مەسەلانە لەضوارضێوەی دین دەردەضنء دەکرآ بە"بدعة"ی کافرەکانء نەفامەکان ناوزەد بکرێن.

هەروەها ماددەیەکی تەمومذاویتر لەدەستوردا هەیە کەزۆر نیشانەی ئرسیاری لەسەر دادەنرآ واتە ماددەی"7" بڕطەی یەکەم کەدەڵێت دەبێت هەموو ئەو قەوارە سیاسیانەی هانی تیرۆر دەدەن (بەبآئەوەی رونی بکاتەوە تیرۆر ضیە) وەیان هەموو قەوارە تەکفیریەکان قەدەغەیەو روونی ناکاتەوە مەبەست لەتەکفیر ضیە ئایا مەبەست لەو ووشەیە ئیلحادە یان شتێکی تر؟

4/ حکومەتی ئیسلامی بە پێی سروشتو پێکهاتی خۆی حکومەتێکی دینیو تائیفیە

هەوڵدان بۆ دامەزراندنی جمهوری ئیسلامی لەعێراقدا واتە بەرێوەضوونی هەڵآواردن لەدذی ئەوانەی کەموسڵمان نین لەضەشنی مەسیحیەکانء سابئەکانء یەزیدیەکانء باقی ئەیرەوانی دینەکانی تر. ئەیرەوانی دینەکانیتر دەبن بەهاولآتیانی ئلەدوو، باسکردن لەوەش کەئەوان ئازادن لەبەرێوەبردنی رآء رەسمی ئاینی خۆیاندا بەو مانایە نیە کەهەڵآواردن نایانطرێتەوە ضونکە دەوڵەت لەهەموو مەیدانەکاندا شەریعەتی ئیسلامی بەرێوەدەبات. ئاشکرایشە کەبزووتنەوە ئیسلامیەکان باوەڕیان بەئازادی بیروباوەڕ نیە جطە لەبیروباوەڕی ئیسلامء مەزهەبء تائیفەکان نەبێت. حکومەتێکی ئیسلامی بەئآی سروشتی خۆی حکومەتی هەڵآواردنی دینی ئیسلامیە دذی کەمایەتیە دینیەکانیترو سزای دینی هەرکەسێك دەدات لەطەڵا باوەڕو بیروراى ئەوانی هەڵنەطرتبآ. ئەطەر لائەرەکانی رابردوو هەڵنەدەینەوەو تەنها ضاوێك بەئەزمونە هاوضەرخەکاندا لەئێرانء باکستانء سودانء

ئەفغانستانء هندستاندا بطێرین دەبینین حکومەتە دینیەکان لەدژی کەمایەتیە دینیەکانی تر هەڵاواردن بەرێوەدەبەن، لەباکستانء ئەفغانستان کەمایەتیەکی شیعی هەیە لەهەموو بوارەکاندا زولمی لێدەکریێت، مەسیحیەکان ضەوساوەی دەسەڵاتی حکومەتی ئیسلامی سودانن، موسڵمانەکان لەهندستاندا بوون بەنیشانەی زۆرینەی هندۆسی، بآباوەڕەکانء نادینیەکانیش لەلایەن هەموو حکومەتە دینیە رەنطاو رەنطەکانەوە ئەلامار دەدرێن. عێراقیش لەم قاعدەیە بەدەر نابآ لەحاڵێکدا کەدەولەتی عێراقی نوآ ثشت بەشەریعەتی ئیسلامی ببەستێت.

لەرەشنوسی دەستوردا تێبینی ئەوە دەکرێت کەزۆر ماددەی تایبەتە بەثیرۆزکردنی مەرجەعیەتی دینیء مەزارە دینیەکان، لەمادەی "10" هاتووە کە (مەزارە ثیرۆزەکانء شوێنە ئاینیەکان قەوارەی ئاینیء شارستانین، دەولەت ئەرکیەتی حورمەتی ئەوانە بثارێزێتء زەمانەتی بەرێوەضوونی ئازادانەی مەراسیمە دینیەکان دابینبکات)، هەروەها مادەی "40" دەضێتە سەر مەراسیمە حوسەینیەکانء ئەرکی دەولەت لەبواری ثاراستنی شوێنەکانی خوداثەرستیداو...تاد، ئەمانەو ضەندین ماددەیتر هەن تایبەتن بەثابەندبوونی دەولەت بەئەرکە دینیەکان بەطشتیء ئەرکە ئیسلامیەکان بەتایبەتی.

هەموو ئەو بەندو ماددانە بەرۆشنی ئەوە دەطەیەنن کەڵەبەرئەوەی موسڵمانەکان زۆرینەن بۆیە دەبێت لەدەستوردا مافء ئیمتیازاتی تایبەتیان هەبێت جیاواز بێت لەثەیرەوانی دینەکانی تر، ضونکە دینی ئەوانە دینێکی نارەسمیە بۆیە ئەوان هاولآتی ثلەدوون لەو بوارەدا.

5/ دامەزراندنی جمهوری ئیسلامی واتە پەیڕەویکردن لەتائیفیەتو باوەڕی مەزهەبی

دامەزراندنی حکومەتێکی ئیسلامي خۆی دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی ناکۆکیء دوبەرەکی لەنێوان بزووتنەوە ئیسلامیەکاندا سەبارەت بەسروشتی ئەو حکومەتەء شکڵء شێوەکەیء میکانیزمی کارو هەڵسوڕانەکەی، ئایا ئەو حکومەتە حکومەتی "ولایەتی فەقیهة" یان لەسەر شێوەی حکومەتی سعودی وەهابیە یان لەسەر مۆدیلی ئیخوان موسلمینة یان هاوشێوەی حکومەتی سەربازی ئیسلامی باکستانء سودانە وەیان .... ئەمانەو ضەندین ثرسیارو ناکۆکیتر کەریزەکانی بزووتنەوە ئیسلامیە دینیەکان لەبەریەك دەترازێنء مەیدان ئاوەڵآ دەهێڵنەوە بۆ سەرهەڵدانی شەڕو دوبەرەکی نێوانیانء یەکلاکردنەوەی حساباتی کۆنەثەرستانەیان لەطەڵآ یەکتر وەیان دەرطا دەخاتە سەرثشت بۆ تەدەخولی وولآتانی ئیسلامی کۆنەثەرستی وەکو سعودیەو ئێرانء ئەوانی تر.

6/ ژیانی بێکۆتایی جمهوری ئیسلامی

رەنطە بووترآ ئەوانەی لەهەڵبژاردنی رابردوودا بردیانەوە بوون بەداڕێژەری دەستورء هەر هێزێکیتر کەلەهەڵبژاردنی داهاتوودا بیاباتەوە دەتوانێت ئەو برِطەو ماددانەی دەستور بطۆڕآ ئەطەر زۆرینەی کورسیەکانی ئەنجومەنی نیشتماني بەدەستهێنا. بەڵآم کاتێك مادەی 123/دووەم بخوێنینەوە دەبینین کەمەسەلەکە بەجۆرێکی ترە، ئەو ماددەیە دەڵێت (نابآ ئەو ثرەنسیبە سەرەکیانەی لەبەشی یەکەمی ئەم دەستورەدا وەیان ئەو مافء ئازادیانەی لەبەشی دوەمی ئەم دەستورەدا هاتووە تاکو دوو هەڵبژاردنی یەك لەدوای یەکی تر دەسکاری بکرێن، دوای ئەو کاتەیش دەبێت دوو لەسەر سآي ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەرایەتی دەنطی بۆ بدەنء دواتر بخرێتە بەردەم ریفراندۆمێکی طشتی تاکو بریاری لەسەر بداتء سەرۆك کۆماریش لەماوەی 7 رۆژدا ئەو کارە ثەسەندبکات)، بەم جۆرە دەبینین کەداڕێژەرانی دەستور رێطەیان لەهەولێ طۆڕینی ئەم دەستورە طرتووە، عێراق دەبێت لەسایەی جمهوری ئیسلامیدا بژی هەتاکو ئەطەر هێزە عیلمانیەکانء نائیسلامیەکان لەهەڵبژاردنی داهاتوودا وەیان لەهەڵبژاردنی دوای ئەویشدا واتە بۆ ماوەی 8 ساڵآ لەسەریەك، دەنط بهێنن. وەلەحاڵی دەنطدانی ئەنجومەنی نیشتمانیدا بەرێژەی دوو لەسەر سآی دەنطەکان بۆ طۆڕینی جمهوری ئیسلامی لەعێراقء خەڵکی عێراقیش ئەو کارەیان لەریفراندۆمدا ثەسەندکرد ئەوە لەم کاتەیشدا بریاری کۆتایی لەدەستی سەرۆك کۆماری ئەم جمهوریە ئیسلامیدایە ضونکە ئەو دەسەڵآتی ئەوەی هەیە ئەو بریارە لەماوەی 7 رۆژدا رەت بکاتەوە. ئاشکرایە کەئەم بەندانە بەتەواوی بەطیانی قۆرخکردنی دەسەڵآتء دەستثێوەطرتنيء مانەوەی بآکۆتایی لەسەر کورسیەکانی دەسەڵآت نوسراون.

چوارەم: مەسەلەی کورد

- **مەسەلەی کوردو مافی دیاریکردنی چارەنوس**

رەشنوسی دەستور خۆی لاداوە لەدانان بەمافی طەلی کورددا بۆ دیاریکردنی ضارەنوسی خۆی. بەثآی ثەیماننامەی نەتەوە یەکطرتوەکان (ئەو ثەیماننامەیەی کەکاریطەری شۆرشی ئۆکتۆبەری روسیاو ئالآی مافی دیاریکردنی ضارەنوسی نەتەوەکان بەسەریەوەبوو) باشترین رێطاضارە بۆ ضارەسەری زولمی نەتەوەیی لەوەدایە کەمافی دیاریکردنی ضارەنوس بۆ نەتەوەی زولملێکراو بەرەسمی بناسرێت، وەریفراندۆمێکی طشتی بەضاودێری نەتەوە یەکطرتوەکان رێکبخرێت کەتیایدا ئەو نەتەوەیە بریاربدات کەڵەضوارضێوەی ئەو دەولەتەدا دەمێنێتەوە یان رێطای جیابونەوەو ثێکهێنانی دەولەتێکی سەربەخۆ هەڵدەبژێرێت.

بەهۆی جێبەجێکردنی ئەو ثرەنسیبەوە توانرا زۆر کێشەو دووبەرەکی ناسیونالیستی ضارەسەربکرێتءکۆمۆنیستەکانء سۆشیالیستەکانیش لەریزی ثێشەوەی لایەنطرانی ثەیرەوکردنی بوون. هەروەها هێزە ئیمثریالیستیەکانیش زۆرجار هەولیان داوە

كةلَكى لَيوةربطرن بؤ نانةوةى دووبةرةكىء دروستكردنى قةلَشتى قةومى، ئةو هيَزانة هةنديَك جار لةبةر بةرذوةندي سياسىء ئيمثرياليستى خؤيان ديفاعيان لةم ثرةنسيبة كردووةوكاتيَكيش بةثيَضةوانةوة بووبآ دذايةتى سةرسةختيان كردووة.

رؤشنة كةكيَشةى كورد لةعيَراقدا يةكيَك لةو كيَشانةية كةئةم ثرةنسيبة دةيطريَتةوة. طةلى كورد بةدريَذايى سةدةى بيستةم لةسايةى دةولَةتى عيَراقدا كةبةريتانياى داطيركار دايمةزراند زولَمء ضةوساونةوةى نةتةوةيى لةسةربووةء ثةيرةويكردن لةم ضةوسانةوةو هةلآواردنة بةشيَكى طرنطى ثايةكانى دةولَةتى عيَراق بووة. سياسةتى سةركوتء دةستوةشاندنى نةتةوةيى لةسةر دةستى نيزامى بةعسى خويَنريَذ بةئةوثةرى خؤى طةيشت.

هةركةس دةيةويَت عيَراق لةبرينء تةنطذةى نةتةوةيى رزطارى بيَتء برينةكانى سارِيَذبكاتء جاريَكىتر كارةساتى قةومى-مرؤيى طةورة لةميَذوى داهاتوويدا بسرِيَتةوة ثيَويستة كة: يةكةم/دان بةوةدا بنيَت كةخةلَكى كوردستان مافى خؤيانة وةكو زؤربةى طةلء نةتةوةكانىتر ضارةنوسى خؤيان ديارىبكةنء كؤتايى بةزولَمء ضةوسانةوةى قةومى بهيَنن. دووةم/ دةبآ ئةوة بزانيَت كةمافى دياريكردنى ضارةنوس هةم يةكيَتىء هةم جيابوونةوة دةطريَتةوة، دوابرِياريش لةم بارةيةوة بؤ ئةو نةتةوةية دةطةرِيَتةوة كةضةوساوةتةوة واتة بؤ خةلَكى كوردستان خؤى، ئةم خةلَكة ثيَويستة لةريفراندؤميَكى طشتيدا برِياربدات كةئايا لةضوارضيَوةى عيَراقدا دةميَنيَتةوة بةثاراستنى هةموو مافة رؤشنبيرىء نةتةوةييةكانى خؤيةوة وةكو مافى خويَندن بةزمانى دايكء بةهرةمةندبوون لةجؤريَك لةسةربةخؤيى بةرِيوةبردنء ... وةيان جيادةبيَتةوةو دةولَةتيَكى سةربةخؤ رادةطةيةنيَت.

بةريتانياى داطيركةر كاتيَك بنةماكانى دةولَةتى نوآى عيَراقى دارِشت نكولَى لةم مافةى خةلَكى كوردستان كرد، هةروةكو ضؤن نكولَى لةمافى طةلانى تريش كرد لةضةشنى مافى خةلَكى فةلةستين. بةدواى ئةميشدا حكومةتة يةك لةدواى يةكةكانى عيَراق واثيَناسةى خؤيان دةكرد كةحكومةتيَكى عةرةبينء ثابةندى ريَبازى قةومى عةرةبين، بؤية هةميشة سياسةتى ستةمء ضةوسانةوةى نةتةوةييان بةرِيوةبردءوةو جةنطيَكى قةوميان هةلَطيرساندووة كةبةسةدان هةزاركةسى لةخةلَكى عيَراق كردووة بةقوربانى. هةرضى بزووتنةوة قةوميةكانى كوردة ئةم بارودؤخةيان قؤستؤتةوةء بؤ بةدةستهيَنانى دةسةلآتء نفوزى خؤيان لةريَطةى دذايةتىء بةرطرى ئةو زولَمء ستةمةى لةسةر خةلَكى كورد هةبووة، كةلَكيان ليَوةرطرتووة. ئةو بزووتنةوانة دروشمى مافى دياريكردنى ضارةنوسيان بةرزنةكردؤتةوة بةو بيانوةى بارودؤخى بابةتى بؤ ئةو دروشمة لةبارنية بؤية خوازيارى ئؤتؤنؤمى يان فيدراليزم بوون بةمةبةستى سةثاندنى بالآدةستى خؤيان لةكوردستانداء بؤ نةهيَشتنء ريشةكيَشكردنى يةكجارةكى زولَمى قةومى خةباتيان نةكردووة.

هةر لةبةرئةوةى حكومةتى مةركةزى لةلايةكةوة هةموو هةولأء تواناكانى خستؤتةطةرِ بؤ دذايةتى ضارةسةرى ريشةيى مةسةلةى كورد وةلةلايةكى ترةوة بزووتنةوة ناسيوناليستية كوردةكان هةولَيان داوة كةلَكى ليَوةربطرن بؤ بةدةستهيَنانى ئيمتيازات لةدةسةلآتدا، لةبةرئةوة كيَشةى كورد هةروا لةبازنةيةكى بةتالَدا بؤ ماوةى دةيان سالَ سورِاوةتةوةو ضؤتة قالَبى ساتءسةوداى نيَوان حكومةتى ناوةندىء بزووتنةوة قةومية كورديةكانةوة.

ووتويَذةكان سةبارةت بة بابةتةكانى دةستورء فيدراليزم بةرِؤشنى ئةوةى نيشاندا كةجاريَكىتر كيَشةى كورد لةهةمان بازنةداية هةرضةندة ئةمرِؤ لايةنة بةشداربووةكانى ئةو طفتوطؤيانة ئالَوطؤريان بةسةردا هاتبيَت. دويَنآ بزووتنةوةى ناسيوناليستى بةعس بوو لةحةفتاكانداء هةشتاكانداء ئةمرِؤ حزبة ئيسلاميةكان ئةو دةورة دةبينينء خةريكى ساتءسةودان بةمةسةلةى كوردء جيَبةجيَكردنى خواستء داواكاريةكانى وولآتانى دراوسآى عيَراقء ملكةضبوون بؤ مةرجء فشارةكانيان. سةمةرء ئاكامى ئةو طفتوطؤ ماراسؤنيانة لةراستيدا ئةوةندة بايةخى نية كةباسبكريَتء ئامادةى ثيَبكريَت. تةنها ضاوخشانديَك بةرةشنوسى دةستوردا ئةم راستية بةرِوونى دةخاتةرِوو.

رةشنوسى دةستور ضارةسةريَكى ريشةيى بؤ مةسةلةى كورد نةخستؤتةرِوو، تةنها ئامادةى بةفيدراليةت كردوة ئةويش لةشيَوةيةكى نارِؤشنء تةمء مذاويداء دواتريش هةوالَةى ئةنجومةنى نيشتمانى داهاتووى كردووة!، ئةو رةشنوسة هيض ئامادةيةكى تيَدانية بؤ ضارةسةرى مةسةلةى كورد لةريَطةى داننان بةمافى دياريكردنى ضارةنوس بؤ طةلى كورد، بطرة يةكيَك لةمةرجة سةرةكيةكانى ئيئتلافى شيعى بؤ ووتويَذةكان رةتكردنةوةى ئةو داخوازيةو ثابةندبوونى بآ ثيَضءثةنا بوو بة"يةكيَتىء يةكثارضةيى خاكى عيَراق"ء لةسةر ئةو بنةمايةشةوة ووتويَذةكان سةبارةت بة"فيدراليزم" دةستى ثيَكرد.

لةراستيدا هيضكات ئةو بزووتنةوة دينية ئيسلاميانة وةكو بزووتنةوة ناسيوناليستية عةرةبيةكان رقء بيَزارى خؤيان لةمافى دياريكردنى ضارةنوس نةشاردؤتةوةء بةتوندى رةخنةيان ليَطرتووة بةبيانوى ثاراستنى "يةكيَتى خاكى عيَراق"ء دذايةتى مةيلى جوداخوازى، لةم هةنطاوةشياندا ئةمريكا لايةنطريان بووةو فشارى هةمةلايةنةى هيَناوة بؤ دةستبةرداربوون لةم داخوازيةو باسنةكردنى لةدةستورداو تةنانةت باسنةكردنى كيَشةى كورد لةدةستورداو تةنها ئامادةكردن بةوةى كةعيَراق لةهةريَمة فيدراليةكان ثيَكهاتووةء برِانةوةى ئةوةيش بةئةنجومةنى نيشتمانى داهاتوو سثيَردراوة.

لةلايةكى ترةوة بزووتنةوة ناسيوناليستية كوردةكان بؤ جاريَكىتر نيشانياندا كةئةوان نويَنةرى خواستء ضاوةروانيةكانى خةلَكى كوردستان نينء نةشيان توانى بةشيَوةيةكى دروست كيَشةى كورد بخةنةرِوو وةضارةسةريَكى ديموكراتى بؤ بدؤزنةوة، ئةوان نيشانياندا كةبؤ ثاراستنى دةسةلآتى لةرزؤكى ئيَستايان لةكوردستاندا، ئةو دةسةلآتةى بةهؤى راثةرِينى جةماوةرى سالَى 1991 بةدةستيان هيَناو لةبارودؤخيَكى نائاساييدا وةكو خؤى مايةوةو شةرِى ئةمريكا لةدذى عيَراق بنةماكانى ئةو بارودؤخةى ثيَشووى هةلَتكاندووة، ئامادةن مل دريَذبكةن بؤ دةسةلآتيَكى دينىء سيوكراتيكى داثلَؤسيَنةر تةنها بةو مةبةستةى كورسيةكانى دةسةلآتيان بثاريَزن، هةروةها ئيدعاى عيلمانيةتء مةدةنيةتء مافةكانى ذنانء ضةندين موزايةداتء ئيدعائاتى تر تةنها بةو

مةبةستة هيَنايانة طؤرِ كةفشار بؤ ئيئتلافى شيعى بهيَنىء سةرةنجاميش ئةم ئيئتلافة لةخواستء دواكارية طةورةء بضوكةكانى خؤى نةهاتةخوارةوة.

داريَذةرانى دةستور بؤ خؤلأكردنة ضاوى خةلَك ئيدعا دةكةن كةكيَشةى كورد لةعيَراقدا لةدةستوردا ضارةسةربووة، بةلاَم ئاشكراية كةدانىان بةمافة كةلتورىء ميلليةكانى خةلَكى كوردستاندا لةضةشنى بةرةسمى بوونى زمانى كوردى لةعيَراقداء باقى مافة رؤشنبيرىء كلتوريةكانء مانةوةى كوردستان وةكو هةريَميَكى دةستليَنةدراو لةم بارودؤخةدا بةو مانواية نية كةكيَشةى كورد ضارةسةربووة ضونكة ئةوانة بارودؤخى نائاسايى ئةمرؤ كةعيَراقء كوردستان ثيايدا تيَثةرِدةبيَت سةثاندوويةتى.

هةروةها سةبتكردنى ئةوةى كةنيزامى سياسى عيَراق نيزاميَكى ئيسلامى فيدرالية خؤى لةخؤيدا ناكؤكيةكة، ضونكة دامةزراندنى حكومةتيَكى دينى لةعيَراقدا لةبناغةدا رةتكردنةوةى بوونى هةموو ئةو بزووتنةوة سياسيانةية لةدةرةوةى ضوارضيَوةى دينن لةوانةش بزووتنةوةى ناسيوناليستى كوردىء مؤركردنى تؤمارى لةنيَوضوونى داهاتوويانة هةرضةندة ئةمة لةم ساتةدا لةسةر كاغةز مؤركراباَ. ضونكة رؤشنة كةبزووتنةوة دينيةكان ناتوانن بوونى بزووتنةوةى ناديني قبولأ بكةنء ئةطةر ئيَستا مامةلَةيان لةطةلَدا بكات ئةوة بؤ هاوسةنطى هيَزو بارودؤخيَكى وةختى سةثاو دةطةرِيَتةوة. راطةياندنى خمينى لةدواى طرتنةدةستى دةسةلاَت لةئيَراندا لةبةرامبةر راثةرِينى خةلَكى كوردستانى ئيَراندا بةوةى كةلةئيسلامدا نةتةوةكانء مافى نةتةوايةتى نية ضونكة هةموو موسولَمانينء بةندةى خودانء جياوازى لةنيَوانماندا نية، نمونةيةكى رؤشنة بؤ هةولَى ئةو بزووتنةوانة بؤ سةركوتى خواستء داواكاريةكانى خةلَكى كوردستانء نكولَى كردن لةمافى دياريكردنى ضارةنوسء لةباربردنى بزووتنةوةى ضةثء كؤمؤنيستىء راديكالأ لةو كاتةدا.

- **فيدراليزم**

لةمةسةلَةى فيدراليةتدا مةسةلَةيةكى بنةرِةتى رِوويدا كةهاوكيَشةكةى سةروبن كردةوة. رةشنوسى دةستور فيدراليزمى وةكو ريَطاضارةيةك بؤ كيَشةى كورد لةم قؤناغةدا قبوولأ نةكردووة هةروةكو ضؤن كاتى خؤى ئؤتؤنؤمى لةسةرةتاى حةفتاكاندا وةكو ريَطاضارةى مةسةلَةى كورد راطةيةنراء بةياننامةى 11ى ئازار(واتة داننان بةئؤتؤنؤميدا) نمونةى ئةو ضارةسةرة بوو. بةلاَم دةبينين رةشنوسى دةستور لةم تةوةرة دروستة لايداوةء مةسةلَةى فيدراليزم بةباريَكى تردا شكاوةتةوة.

سةرةتا فيدراليزم وةكو ريَطاضارةي مةسةلَةى كورد لةم بارودؤخةدا هاتةئاراوةء يةكيَتى كؤمؤنيستةكانيش ئةم ريَطاضارةيةى ثاَباشبوو بةمةرجيَك كةلةناوةنددا حكومةتيَكى ديموكراتيكء مةدةنى دابمةزريَت كةبةرؤشنى مافى هاولاَتى بوونى يةكسان بةرةسمى بناسيَتء خودى خةلَكى كوردستانيش لةريفراندؤميَكدا ئةم ريَطاضارةية قبولأ بكةنء لةوانةش واوةتر فيدراليزمى لةرووى ئيداريةوة بؤ عيَراق ثةسةندكرد. ئةوةى كةرِوويدا خؤلادانيَكى ئاشكرابوو لةم خواستء مةرجانةى خةلَكى كوردستان بوو، تائةو رادةيةى كةفيدراليزم ئاوةذووكرايةوةو طؤرِدرا بةهةولَدان بؤ ثيَكهيَنانى هةريَمة نةتةوةيىء تائيفيةكان لةعيَراقدا. فيدراليةتيَكى قةومى لةباكورو فيدراليةتيَكى مةزهةبى لةباشورء ...تاد.

لةراستيدا حزبة دينية شيعيةكان بؤ وورووذاندنء هاندانى خةلَك لةدذى تةرحى فيدراليزمء وةيان بؤ لايةنطرىء خؤقايمكردن لةثشتى تةرحى فيدراليةتى ثاريَزطاكانى باشوورةوة توانيان رةوالَى ئاسايى تةرحةكة بطؤرِن لةتةرحيَكى دياريكراوةوة بؤ ضارةسةرى مةسةلَةى كوردء بةرِيَوةبردنى ئيدارى عيَراق بؤ تةرحيَك بؤ ثيَكهيَنانى قةوارةى قةومىء تائيفى داخراوو كةسةرةنجام دابةشبوونء ثةرتةوازةيىء شةرِو دووبةرةكى ليَدةكةويَتةوة وةيان دةبيَتةهؤى نةمانى دةولَةت لةفراوانترين ئاستى خؤيداء شكلَطرتنى كؤمةلَيَك قةوارةى سياسي قةومىء تائيفى كةخؤيان نيمضة دةولَةتيَكن بةلاَم لةبنةرِةتدا مقوماتء تايبةتمةندى دةولَةتيان نية هةروةكو ضؤن ئيَستا لةئةفغانستاندا دةولَةتيَكى رةمزى مةركةزى هةيةو كؤمةلَيَك قةوارةو ئيماراتى فعلى كةكؤنترؤلَى خةلَكى ئةفغانستانيان كردووةو يارى بةضارةنوسةكةى دةكةن.

ئيَمة ئةم شيَوة شيَويَنراوةى فيدراليزم رةتدةكةينةوةء ثيَمان واية ئةوة هةولَيَكة بؤ خؤشكردنى ئاورى شةرِو دووبةرةكى قةومىء تائيفى لةعيَراقداء هةنطاويَك نية بؤ ضارةسةركردنى ئةو مةترسيانة.

لةواقعدا ئةو رةشنوسة كاتيَك جيطاى قبولَى خةلَكى عيَراقة كةوةلاَمدةرةوةى ضاوةرِوانيةكانى بيَتء هةولَيَك بيَت بؤ : يةكةم/ ضارةسةرى كيَشةى قةومى لةريَطةى دامةزراندنى حكومةتيَكى ديموكراتيكء مةركةزى كةدان بنيَت بةمافى هاولاَتىبوونى يةكساندا بةبآ جياوازى لةسةر بنةماى رةطةزء رةضةلَةكى ميللى. دووةم/ داننان بةمافة ميللىء كلتوريةكانى هةموو نةتةوة جياوازةكانى عيَراق بةبآئةوةى باسى زؤرينةو كةمايةتية نةتةوايةتيةكان بكريَت. سآيةم/ داننان بةمافى خةلَكى كوردستاندا بؤ دياريكردنى ضارةنوسى خؤى لةريفراندؤميَكى طشتيدا كةتيايدا دوابرِيار لةدةستى خةلَكى كوردستان خؤيدا بيَت بؤ مانةوة لةضوارضيَوةى عيَراقدا بةهةموو مافة ميللىء كلتوريةكانى خؤيةوة وةيان جيابوونةوة ليَىء ثيَكهيَنانى وولاَتيَكى سةربةخؤ. ضوارةم/ قبولَكردنى فيدراليزم لةبارى ئيداريةوةء قةدةغةى ثيَكهيَنانى قةوارة فيدرالية قةومىء مةزهبيةكان لةذيَر هةر بيانويةكدا بيَت.

پێنجەم: مەسەلەی ژنان لەعێراقدا

- **هەژمکردنی مافەکانی ژنان لەچوارچێوەی شەریعەتی ئیسلامیدا**

رةشنوسى دةستور هةولَيَكى ضروثرِى داوة بؤ لةضالَنانى هةموو ئاواتء هيواكانى ذنانى عيَراق بؤ دامةزراندنى نيزاميَكى عيلمانىء مةدةنى كةمافةكانى ذنانء كةرامةتء ئينسانى بوونيان تيايدا ثاريَزراو بآ. ئةو رةشنوسة لةماددةى دوةميدا دينى ئيسلامى

کردوة بةدینی رةسمی دةولَةت (ئةمة لةکاتیَکدا کةدةولَةت دینی نیة)ء هةموو یاساکانی عیَراقیش نابآ ثیَضةوانةی شةریعةتی ئیسلامی بن، بؤیة دةستوریَکی لةم ضةشنة حوکمی کؤیلةبوونی ذنانء بآبةشیء بآمافی ئةوانی دةرکردووة ضونکة ئاشکراية شةریعةتی ئیسلامی بةزولَمء بآبةشکردنی ذنان ض وةکو مرؤظیَکء ض وةك هاونیشتمانیء ض وةك کریَکاریَك دةناسریَتةوة. ئةم رةشنوسة ذیانی ذنان لةضوارضیَوةی شةریعةتی ئیسلامیدا لةقالَب دةداتء دةسةلآتی ثیاوسالارانة بةسةریاندا زالآ دةکاتء دةیانکات بةهاولآتی ثلةدوو ضونکة لةسةر بنةمای رةطةزی نیَرو مآ سیاسةتی هةلآواردن ثةیرةودةکاتء لةبوارةکانی هاوسةریَتیء جیابوونةوةو نةسةبء میراتدا ذنان لةمافة ئینسانیء مةدةنیةکانی خؤیان بآبةش دةکات.

هةروةها تؤمارکردنی ئةو خالَةی کةعیَراق تةنها ثابةندی ئةو ریَککةوتننامة نیَودةولَةتیانةیة کةثیَضةوانةی شةریعةتی ئیسلامی نةبن بةو مانایةیة کةهةموو ئةو ریَککةوتننامانةی تایبةتن بةدذایةتی توندوتیذی لةسةر ذنان وةیان دةربارةی مافء ئازادیةکانی ئةوانن هةلَدةوةشیَتةوة.

- **ثةرةثیَدانی رؤلَی خیَلَةکانو عةشیرةتةکان**

ماددةی 43/دووةم دةلَیَت: (دةولَةت ئةرکیةتی ثةرةبدات بةرؤلَی خیَلَء عةشیرةتةکانی عیَراقء کاروبارةکانیان بةجؤریَك ریَکبخات کةثیَضةوانةی دینء یاسا نةبیَتء هةموو بةها مرؤییة جوانةکانیان دةستثیَوةبطرآء بؤ خزمةتی ثةرةثیَدانی کؤمةلَطا بیخاتةطةرو ریَطة لةو دابء نةریتانةش بطریَت کةثیَضةوانةی مافةکانی مرؤظن). لةکاتیَکدا کةداریَذةرانی دةستور بةئةرکی دةولَةتی دةزانن ثةرةبدات بةرؤلَی خیلأء عةشیرةتةکان ئةوة لةبیردةبةنةوة کةئةرکی طرنط ئةوةیة رؤلَی دةولَةت خؤیء دامء دةزطاکانء ریَکخراوةکانی کؤمةلَطای مةدةنی بةهیَزبکریَتء زةمینةسازی بکریَت بؤ ئةوةی دابء نةریتء دةسةلآتی خیلأء عةشیرةتةکان کةمبکریَتةوة تا ئةو ئاستةی دةثوکیَتةوة بةتایبةت ئةو دابء نةریتانةی بةدذی سادةترین مافء ئازادیةکانی ذنانن لةضةشنی خویَنخؤشکردن بةذنانء ذنء بةذنء ...تاد، بةلآم دةبینین بةثیَضةوانةوة دةیانةویَت رؤلَی خیلأء عةشیرةتةکان بکةن بةثالَثشتی دةورو رؤلَی حزبة دینیةکانیان. ئةمة بةئاشکرا نةفامیء دواکةوتوویی ئةو حزبة دینیانة روون دةکاتةوةو هةولَةکانیان دةخاتةروو بؤ بةهیَزکردنی رؤلَی شیخی عةشیرةتء خیَلَء دةشتةکیةکان لةدامء دةزطاکانی دةولَةتء تةرخانکردنی ثارةی زؤرو زةبةند بؤ طةرمکردنء فراوانکردنةوةی دیوةخانةکانیانء ضةندین جؤری تر لةئةرکی دةولَةت بؤ "ثةرةثیَدانی" کاروبارةکانیان.

- **گەڕانەوەی بڕیاری 137**

حزبة دینیة سةلةفیةکان زؤرترین هةولَیان داوة تالَةریَطةی دذایةتی مافةکانی ذنانء سةندنةوةی دةسکةوتةکانیانء سةثاندنی کؤیلةتیء بآمافی بةسةریاندا دةسةلآتء بالآدةستی رةشی خؤیان بةسةر شةقامی عیَراقیدا بسةثیَنن. وةلةواقیعدا لةبارى عةمةلیةوة کاتیان بةفیرؤنةداوة بؤ سةثاندنی حجابی ئیسلامی زؤرةملیَء سزادانی ئةوانةی ثابةندنةبوون ثیَوةی تائةو رادةیةی کةئةم سزاية مةسیحیةکانیشی طرتؤتةوة. ئةم سزایانةش شکلَء شیَوةی جؤراوجؤری هةبووة وةك کوشتن، تیرؤرکردن، فراندن، بةردباران، تیَزاب رشتنء ضةندین ریَطاو شیَوةی درندانةو بةربةریتر. هةروةها هةولَیانداوة دواکةوتوترینء دارزیوترین دابء نةریتی کؤنةثةرستء خیَلَةکیء دةشتةکی زیندووبکةنةوةو کةتیایدا ذنان یةکةمین قوربانیةکانی بوون.

بةلآم ثیَدةضیَت ئةوانة بةلایانةوة بةس نةبآ. بؤیة ثیَویستة، لةروانطةی ئةوانةوة، ذنان لةبواری هاوسةریَتیء تةلآقء میراتء نةسةبدا کؤیلةی تةواو بنء دةورو رؤلَی دةولَةت لةو بوارانةدا بةتةواوی دووربخریَتةوةء مةلاکانء عةمامةبةسةرةکان ئةو کاروبارانة ریَکبخةن بةثآی شةریعةتی ئیسلامیء مةزهةبة جؤراوجؤرةکانیء لةضوارضیَوةی ئةو دةسةلآتة دینیانةدا کةدةولَةت بؤیان دیاریدةکات. بةواتایةکیتر ثیَویستة دةوری دادطا شةرعیء دینیةکانی سةردةمة تاریکةکان لةبواری ئةحوال شةخصیدا بطةریَتةوةو مةلاکانء قازیة دینیةکان ئةو کارانة ریَکبخةن. بؤیة لةماددةی 39ی ئةو دةستورةدا نوسراوة: (عیَراقیةکان ئازادن بةثآی دیانةتء مةزهةبء باوةری خؤیان کاروباری کةسیَتی خؤیان بةریَوةبةرنء ئةوةش دةبیَت بةیاسایةك دابریَذریَت).

لةراستیدا ذنانی عیَراق لةدذی بریاری کؤنةثةرستانةی 137ی ئةنجومةنی فةرمانرةوایی هةلَوةشاوة هةستانة سةرثآ، ئةو بریارةی کةئةوکات ثرؤذةی حزبة ئیسلامیةکان بوو وةتوانیان ئةو بریارة هةلَبوةشیَننةوةء سنوریَك بؤ بزووتنةوة دینیة ئیسلامیة کؤنةثةرستةکان دابنیَن. بةلآم ئةو بزوتنةوانة راستة ثاشةکشةیان کرد بةلآم واخةریکن لةریَطةی ئةم خالَة رةشةی دةستورةوة دیسانةوة خؤیان بةذووردا دةکةنةوةو ثةلاماری مافةکانی ذنانء ئازادیةکانی دةدةنء یاسای ئةحوال شةخصی ثیَشوو کةئةویش ثشتی بةمةزهةبة جؤراوجؤرةکانی ئیسلام بةستبوو هةلَدةوةشیَننةوة. لةدةورةی رابردوودا ذنانی عیَراق سةلماندیان کةتةسلیمی ئةو ضارةنوسة نابن کةئیسلامیةکانء سةلةفیةکان بؤیان دیاریکردون، بؤیة لةمانطرتنء خؤثیشاندانة بةردةوامةکانیاندا هةرةشةی ئةوةیان کرد کةئةطةر ئةو رةشنوسی دةستورة یةکسانی ذنان لةطةلأ ثیاواندا لةهةموو بوارةکانی ذیاندا بةرةسمی نةناسیَتء ثابةندی یاسای باری کةسیَتی ثیَشوو وةیان یاسایةکی عیلمانیء مةدةنی ثیَشکةوتوو لةکاروباری کةسیَتیدا نةبةستیَت ئةوة ئةوان دةنط بةو دةستورة نادةنء رةتی دةکةنةوة.

ذنانی عیَراق بةبةراوورد لةطةلأ ناوضةی کةنداو باقی جیهانی عةرةبدا بةوة ناسراونةتةوة کةبةریَذةیةکی باشتر خویَندةوارو رؤشنبیرنء ئازادی زیاتریان هةیة، بؤیة ثیَویستة ذنان ئةو جیَطةوشویَنةی خؤیان کةلةدوای شؤرشی 1958 ةوة بةدةستیان هیَناوة، بثاریَزنء لةدذی بزووتنةوة دینیء کؤنةثةرستةکان بیَنةمةیدان کةدةیانةویَ مافةکانیان بخؤنء کؤیلةیةتیان بةسةردا بسةثیَننء لةمافة مرؤییةکانی خؤیان بآبةشیان بکةن.

هەروەها پێویستە ذنان ئەو خۆشباوەڕیانە برەوێیننەوە کەبەدەوری ئەمریکا لەثەیوەند بەئازادی ذنانەوە لەعێراق بوونی هەبووە، ضونکە زۆرکەس لەو باوەڕەدابوون کەذنانی عێراق لەسایەی دەسەلآتی داطیرکاری ئەمریکادا لەئازادیء دیموکراسی لیبرالیء مافەکانی خۆیان بەهرەمەنددەبن. بەلآم زۆربەی واقعیەتە مێذوویەکانء رووداوەکانی ئێستا لەعێراقء ناوضەکەدا ثێضەوانەی ئەو بیرورایە دەخەنەروو. ئێمە ثێشتر لەزۆر بۆنەدا بەتایبەت لەثەیوەند بەدەرضوونی بریاری 137 ەوە رۆلی ئەمریکامان لەم بوارەدا رسواکردووەء لەو باوەڕەداین کەرووداوەکانی رابردوو بەئێستایشەوە هەموو ئەوە دەسەلمێنن کەئیمثریالیزمی ئەمریکا کاتێك جاثایەك لەناوضەیەکدا بۆ خۆی دەکاتەوەو رذێمێکی ئەلقەلەطوای خۆی بنیات دەنێت ذنان دەبن بەیەکەمین قوربانیەکانی ئەو دەسەلآتء بالآدەستیء ثاوانخوازیە، ئەفغانستانء سعودیەو باقی وولآتانی کەنداو و .... نمونەیەکی ئاشکرای ئەم راستیەن.

شەشەم/ بەرەی بەعسیو زەرقاویو سەلەفیەکانی نارِازی لەدەستور

هێزە بەعسیء زەرقاویء سەلەفیەکان دەیانەوآ لەثرۆسەی دەستوری کەلَك وەربطرن بۆ سەثاندنی بالآدەستیء دەنطی خۆیانء زەمینە خۆشکردن بۆ تیرۆرو قەسابخانەکانیان لەشەقامی عێراقیدا. ئەم هێزانە بەو بیانوەی کەنوێنەرایەتی سونەکان دەکەن لەثرۆسەی دەستورداء بەثشت بەستن بەدابەشبوونی تائیفی هەولیانداوە جێطایەك بۆ ثرەنسیبء ئەحکامەکانی خۆیان لەروانطەیەکی زۆر کۆنەثەرستترء رەشترەوە لەرەشنوسی دەستوردا بکەنەوە. ئەم هێزانە زۆربەی خالَە سەرەکیە سەلەفیەکانی ئەو دەستورەیان قبولَە، ئەوان ثشتطیری دەکەن لەجوتکردنء ئاوێتەبوونی دینء دەولَەتء کردنی دینی ئیسلامی بەسەرضاوەیەکی سەرەکی وەیان تاقانەی دەستوری وولآتء دارِشتنی هەموو یاساکانی داهاتوو بەثآی حوکمەکانی شەریعەتی ئیسلامیء زەوتکردنی هەموو دەسکەوتە مەدەنیء ثێشکەوتنخوازەکانء لەباربردنی طشت ثرۆسەی دیموکراسی لەعێراقدا، وە لەوانەش خراثتر خەریکە ئەو حوکمانە بەهەموو ووردەکاریەکانیەوە لەشەقامەکانی عێراقدا بەرِیوەدەبەن. ئەم هێزانە دذایەتی هەموو مافە سیاسیء مەدەنیە سەرەکیەکانی هاولآتیان دەکەنء هەرِەشەی ملثەراندن لەهەرکەسێك دەکەن کەنەیاری بۆضوونء باوەرِو مەزهەبی ئەوان بآ، ئەوان کۆیلەیەتیەکی بآثەردیان بەسەر ذنانی ئەو ناوضانەی تیایدا دەسەلآتدارن دەسەثێنن هەر بۆیە مۆردەدەن لەملکەضبوونی ذنان بۆ شەریعەتی ئیسلامی لەدەستوردا، ئەطەر ناکۆکیەك لەم بارەیەوە هەبآ لەسەر ضۆنێتیء شێوەی بەرِێوەضوونی ئەم ثرۆسەیەیە. هەروەها ئەم هێزانە دذی مافی دیاریکردنی ضارەنوسن بۆ خەلَکی کوردستان ضونکە بەئاشکرا بانطەشەی عەرەبایەتی عێراقء ناسنامەی دەولَەتەکەی دەکەنء دذایەتی فیدرالیزمیش دەکەن وەکو رێطاضارەیەك بۆ کێشەی کورد لەم بارودۆخەدا. طوتاری ئەوان دیماطۆجیانەیە ضونکە لەروالَەتدا وانیشان دەدەن کەطوایە دذی داطیرکاری ئەمریکان بەلآم لەباری عەمەلیەوە کەلَك وەردەطرن لەو داطیرکاریەء خۆراکی لێوەردەطرنء دەیانەوآ ذێربەذێر وەیان بەئاشکرا ساتء سەودای لەطەلأ بکەن بۆ ئەوەی بەشي شێریان لەدەسەلآتی سیاسیدا بەرکەوێت.

بۆیە ئەم بەرە زەرقاویء بەعسیء سەلەفیە لەناوەرۆکدا جیاوازیەکی لەطەلأ بەرەی هێزە دینیء شیعیء ناسیونالیستە دەسەلآتدارەکاندا نیە لەبواری بەئیسلامیکردنی کۆمەلَطای عێراقء بێبەشکردنی لەمافء ئازادیەکانی، ئێستاش کەخەریکە دەنط کۆدەکاتەوە بۆ دذایەتی دەستورء رەتکردنەوەی لەریفراندۆمی داهاتوودا دەیەوآ کەلَك لەو "نـــا"یە بۆ دەستور وەربطرآ وەیان کەلَك لەثەرەدان بە بەکارە تیرۆریستيء قەسابخانە بەکۆمەلَەکانی وەربطرێت بۆ ثضرِینی ئیمتیازاتی زیاتری سیاسیء تائیفی لەدەسەلآتدا. لەراستیدا هەولی ئەم هێزانە هیض ثەیوەندیەکی بەبەرذوەندیەکانی خەلَکی عێراقەوە نیە.

بۆیە خەلَکی عێراق کاتێك کەنارازیە بەو دەستورە ئیسلامیء سەلەفیەی ئامادەکراوە، هاوکات نارازیشە بەدەسکاریە کۆنەثەرستترەکانی ئەم هێزانە کەدەیانەوآ لەو دەستورەدا بەثشتبەستن بەتیرۆریزمء هێز هەلَخرِاندنی تائیفی بیسەثێنن.

حەوتەم: پێکەوە بۆ بەهێزکردنی بەرەی مەدەنیەتو عیلمانیەتو پێشکەوتنخوازی

ئەو رەشنوسی دەستورەی کەئەنجومەنی نیشتمانی ثەسەندی کردوەء ئەو دەسکاریانەی کەهێزە سەلەفیء بەعسیء زەرقاویەکان لەم بارەیەوە تەرحی دەکەن هیضیان وەلآمدەرەوەی خواستء هیواکانی خەلَکی عێراق نینء وەلآمێك نین بەنارِەزایەتیەکانی ئەو خەلَکەو نارِەزایەتیەکانی ذنانء رەخنە توندوتیذەکانی حزبء هێزە عیلمانیء مەدەنیء ضەثەکانی عێراق. بۆیە خەلَکی عێراقء هێزە کۆمۆنیستء ضەثء ثێشکەوتنخوازەکان ثێویستە بەرەنطاری ئەم ثرۆذە کۆنەثەرستە دەستوریانە ببنەوە ئەویش لەرێطای دذایەتی هەردوو بەرەکە واتە بەرەی هێزە دینیء سەلەفیە دەسەلآتدارەکانء بەرەی هێزە ئیرهابییء سەلەفیە ئۆثۆزسیۆنەکان.

بۆ ئەم مەبەستە خەلَکی عێراق ثێویستە بەفراوانی بەشداری ثرۆسەی راثرسی داهاتوو بکاتء لەوێدا ئیرادەی خۆی بهێنێتە مەیدانء دەنطی خۆی هەلَبرِێت هەم لەدذی ئەو هێزانەی کەبانطەشەی دەکەن بلَێت "بەلَآ" بۆ دەستورو وەیان ئەو هێزانەی کەبەثشتبەستن بەهەلَخرِاندنی هێزی تائیفی بانطەشەی دەکەن بۆ ووتنی "نـــا" بۆی.

هەر لەبەرئەوەی کەکۆمیسیاري بالآ بۆ هەلَبذاردنەکانء ئەنجومەنی نیشتمانیش هیض میکانیزمێکی واقعیء راستەقینەی بۆ رادەربرِین لەسەر دەستور دیارینەکردووە جطە لە "بەلَآ"ء "نەخێر" بۆ دەستور، وە هەروەها ئێمە هاوکات "بەلَآ" ی ئەمریکاو هێزە دینيء ناسیونالیستیە دەسەلآتدارەکان بۆ ئەو دەستورەو "نـــا"ی هێزە بەعسیء تائیفیء زەرقاویەکان رەتدەکەینەوە بۆیە داوا لەخەلَکی عێراق دەکەین کەبەشداری لەریفراندۆمدا بکاتء لەبازنەکانی دەنطداندا وەرەقەی دەنطدان بە "بەلَیَ" و "نـــا" رەتبکاتەوە وەکو نارِەزایەتی دەربرِین بەرامبەر طشت ئەو ثرۆسەیەء لایەنە بەشداربوەکانی لەم بارودۆخەدا.

هةروةها داوادةكةين كةهيَزة كؤمؤنيستء ديموكراتخوازو ئازاديخوازةكان زياتر دةنطى خؤيان لةم بارودؤخةدا هةلَبرِنء هةماهةنطيةكانيان زياتر بكةن بؤ خؤجياكردنةوة لةبزووتنةوة دينىء ناسيوناليستيةكانء بةربةرةكانآ لةطةلأ رةوتى دينى بؤ بةئيسلاميكردنى كؤمةلَطاى عيَراقء لةطؤرِنانى ئةو هةولآنةى دةبنة هؤى هةلآيسانى شةرِى ناوخؤ لةنيَوان بةشةجياوازةكانيدا.

لاوازى ثايةو ريشةى بزووتنةوة ئيسلامية دةسةلآتدارو ئؤثؤزسيؤنةكان، رةوينةوةى زياترى خؤشباوةرِى بةرؤلَى ئةمريكا لةبوارى ديموكراسىء مافةكانى مرؤظء باقى درؤء دةلةسةكانى تر سةبارةت بةئازادى ذنانء مافةكانيانء باوةشكردنى ئيمثرياليزم بةكؤنةثةرستيداء بةستنى هاوثةيمانيَتى تةواو لةطةلَيدا، ثةرةسةندنى نارِةزايةتيةكانى خةلَكى عيَراق دذى تيرؤريزمء تيَكضوونى شيرازةى ئةمنىء طةندةلَىء دةستبةسةراطرتنى سةروةتء سامانى كؤمةلأء شةرِو دووبةرةكى لةسةر دابةشكردنء دووبارة دابةشكردنةوةى لةنيَوان لايةنة قةومىء دينىء سةلةفية ناكؤكةكاندا، نةبوونى سادةترين خزمةتطوزارى سةرةكىء زةمانةتة كؤمةلآيةتيةكانء ثةرةسةندنى هةذارىء فراوانبوونةوةى قةلَشتى نيَوان داهاتى كةسةكانء قوولأ بوونةوةى جياوازيةكانى خةلَكى نةدارو دةولَةمةند، وةدةستةثاضةيى بؤرذوازى بةهةموو بةشء تويَذةكانيةوة بؤ ضارةسةرى ئةو قةيرانة سةرتاثاطيرةى كةئةم وولآتةى لوول كردوة، وة.... هةموو ئةمانةى باسمان كرد زةمينةيةكى بابةتى سةرةكين بؤ طةشةو هةلَمةتى بزووتنةوةى ضةثء كؤمؤنيستىء ثيَشكةوتنخوازى روةو رةتكردنةوةو ثووضةلأكردنةوةى بةديلة كؤنةثةرستةكان.

يەكێتی کۆمۆنیستەکان لەعێراق
کۆمیتەی ناوەندی
کۆتایی ئەیلولی 2005